

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Becoming and Belonging? Lived experiences of naturalization and the implementation of citizenship law in Germany and Canada

Bliersbach, H.

Citation

Bliersbach, H. (2025, May 13). *Becoming and Belonging?: Lived experiences of naturalization and the implementation of citizenship law in Germany and Canada*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4246246>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4246246>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting (Dutch Summary)

‘ERBIJ KOMEN EN ERBIJ HOREN?

Ervaringen met naturalisatie en de implementatie van de burgerschapswet in Duitsland en Canada’.

Staatsburgerschap en ons vermogen om onszelf te identificeren aan de hand van wettelijke documenten wanneer we grenzen willen oversteken of rechten willen uitoefenen, zijn nog nooit zo belangrijk geweest. Nu veiligheidsoverwegingen steeds vaker worden gebruikt om toezicht en controle op de wettelijke identiteit en status van mensen te rechtvaardigen, is het stellen van vragen over de toekenning van staatsburgerschap en hoe natiestaten bepalen wie tot hun staatsburgerschap behoort, een vitaal onderdeel geworden van de migratiewetenschap.

De literatuur over naturalisatie heeft lang geprobeerd de precieze factoren te bepalen en te evalueren die van invloed zijn op het verwerven van een formeel lidmaatschap. Er wordt vaak gesteld dat het staatsburgerschap beleid de identiteit van een staat weerspiegelt – wat deze waardeert in een burger – en dat het vaak wordt gebruikt als indicator voor de algehele benadering van een land ten aanzien van immigratie. Bepaalde uitdagingen kunnen worden afgeleid uit de respectieve naturalisatievereisten van een staat. Sommige migranten kunnen moeite hebben met het leren van een nieuwe taal, afhankelijk zijn van een uitkering en daardoor niet financieel onafhankelijk zijn, of misdaden hebben gepleegd die hen diskwalificeren voor naturalisatie.

De wet op het staatsburgerschap bepaalt echter niet uitsluitend of iemand staatsburger wordt. Tijdens hun migratietrajecten navigeren migranten door allerlei soorten wetgeving, wat kan leiden tot (onbedoelde) interacties tussen verschillende soorten regelgeving. Deze dissertatie analyseert daarom de doorleefde ervaringen van migranten, aangezien het samenspel van wetgeving tastbaar en waarneembaar wordt in individuele trajecten. Het onderzoekt de implementatie van het staatsburgerschaprecht door de volgende centrale onderzoeksvraag te beantwoorden:

Hoe beïnvloedt naturalisatie de noties van burgerschap van nieuwe burgers?

Gebaseerd op de doorleefde ervaringen van nieuwe burgers in Duitsland en Canada wordt in deze dissertatie het proces onderzocht van naturalisatie door

te vragen hoe men formeel, administratief en emotioneel het staatsburgerschap verwerft en hoe dat staatsburgerschap wordt geïnterpreteerd. Deze analyse wordt uitgevoerd aan de hand van vijf artikelen en twee casestudies: Duitsland en Canada. Het eerste hoofdstuk legt de theoretische basis voor het proefschrift en conceptualiseert naturalisatie niet alleen als een formeel administratief proces, maar ook als een proces dat beïnvloed wordt door het volledige migratietraject van een individu. Dit migratietraject wordt op zijn beurt gevormd door juridische kaders die verder reiken dan het burgerschapsrecht. Hoofdstukken twee en drie richten zich op de Duitse casus en illustreren de implementatie van het staatsburgerschapsbeleid. Hoofdstuk 2 benadert dit uitsluitend vanuit het perspectief van de migrant, terwijl hoofdstuk 3 de ervaringen van zowel de migrant als de *caseworker* analyseert. Het vierde hoofdstuk onderzoekt de perspectieven van nieuwe Canadezen op naturalisatie en hun gevoel van erbij horen. Hoofdstuk 5 biedt een vergelijkende analyse van het juridisch bewustzijn van nieuwe Duitse en Canadese burgers.

– *Methodologie*

De empirische basis van dit project bestaat uit 42 diepte-interviews met nieuwe Duitse burgers (15), Canadese genaturaliseerde burgers (15), Duitse naturalisatiemedewerkers (9), en drie personen die voor de Canadese overheid werken (een Canadees parlements lid (MP), een medewerker van Immigration, Refugees and Citizenship Canada (IRCC), en een kantoormedewerker van een Canadees parlements lid). De interviews werden afgenomen tijdens veldwerk in het regeringsdistrict Keulen, Duitsland, en in de stad Toronto, Canada, tussen de herfst van 2021 en de lente van 2023.

Tijdens de interviews met nieuwe burgers werden de migratiegeschiedenissen van de geïnterviewden opgetekend, waarna de nadruk lag op hun herinneringen aan de naturalisatieprocedure zelf. In de interviews met Duitse bureaucraten werd hen eerst gevraagd om een typische naturalisatieprocedure te beschrijven en hun specifieke rol daarin. In een tweede stap werden hen drie levensechte vignetten voorgelegd. Deze vignetten waren gebaseerd op interacties tussen aanvragers en *caseworkers*, zoals beschreven door respondenten die in Duitsland waren genaturaliseerd. De vignetten fungeerden als een brug tussen beide groepen geïnterviewden en faciliteerden een dieper gespreksniveau dan anders mogelijk zou zijn geweest binnen de beperkte één tot twee uur interviewtijd met elke *caseworker*. Alle interviews werden getranscribeerd en handmatig gecodeerd in Atlas.ti.

– *Bevindingen*

Onderzoek naar de verwerving van staatsburgerschap heeft de afgelopen decennia een aantal determinanten van naturalisatieresultaten opgenomen, maar mist de contextualisering van immigratierecht in relatie tot strafrecht.

Hoofdstuk 2, een systematisch literatuuroverzicht van de 140 meest geciteerde artikelen in de literatuur over naturalisatie en crimmigratie, probeert een theoretische brug te slaan tussen de disciplines. De term crimmigratie beschrijft de toenemende verwevenheid van strafrecht en immigratierecht. Het hoofdstuk bespreekt de centrale concepten en inzichten binnen de naturalisatieliteratuur en de crimmigratieliteratuur. Hiertoe wordt eerst een bibliometrische analyse van de respectieve citatienetwerken uitgevoerd, om vervolgens nader in te zoomen op substantiële ontwikkelingen en parallellen binnen naturalisatie- en crimmigratieonderzoek. Het hoofdstuk betoogt dat het in acht nemen van crimmigratie als een factor die naturalisatie beïnvloedt essentieel is voor de burgerschapswetenschap om het staatsburgerschap beleid nauwkeurig te kunnen gebruiken als een indicator voor de algehele aanpak van immigratie door een staat. Processen en praktijken van crimmigratie leiden tot een versterking van de uitsluitingsbevoegdheden van het strafrecht en het immigratierecht, waardoor elke status naast het staatsburgerschap onzekerder wordt en formeel lidmaatschap minder haalbaar wordt voor immigranten. Concreet betekent dit dat hetzelfde vereiste voor naturalisatie in de ene staat – in het bijzonder verblijfsvereisten – moeilijker te vervullen kan zijn in een andere staat. Twee staten kunnen een verblijf van zes jaar als voorwaarde stellen om te kunnen naturaliseren, maar als de ene staat zich het recht voorbehoudt om immigranten van zijn grondgebied te verwijderen voor verkeersovertredingen, terwijl de andere een aanzienlijk hogere drempel voor deportatie heeft ingesteld, dan kunnen deze respectieve beleidslijnen niet als even restrictief worden gecategoriseerd. Recent crimmigratieonderzoek geeft aan dat groepen die als gevolg van geracialiseerde crimmigratieprocessen en -praktijken meer kans lopen om verwijderd te worden van het grondgebied in kwestie en bijgevolg uitgesloten te worden van naturalisatie.

Hoofdstuk 3, getiteld *'Ik ben geen Duitser, ik ben een genaturaliseerde Duitser'*, richt zich op de Duitse casestudie en de beweegredenen voor naturalisatie van 15 nieuwe burgers in het regeringsdistrict Keulen. Het verhaal van naturalisatie in westerse liberale democratiën in de afgelopen decennia was er een van liberalisering. Nu vrouwen het recht hebben gekregen om hun staatsburgerschap door te geven aan hun kinderen, *ius soli*-bepalingen zijn toegevoegd aan de regels voor staatsburgerschap en het bezit van meerdere staatsburgerschappen steeds meer wordt geaccepteerd, beweren staten dat ze de weg hebben vrijgemaakt voor immigranten om formeel lid te worden. Dit hoofdstuk richt zich op de doorleefde ervaringen van degenen die het proces van het verwerven van het Duitse staatsburgerschap doorlopen. De thematische analyse van deze interviews biedt unieke inzichten in (1) de motivaties van degenen die ervoor kiezen om het staatsburgerschap aan te vragen en (2) de bureaucratische en maatschappelijke structuren die deze motivaties beïnvloeden. Uit de analyse blijkt dat het verwerven van het Duitse staatsburgerschap vooral belangrijk is voor burgers uit derdelanden, die EU-burgers willen worden of blijven (in het geval van Britse migranten) en die

zich zeer bewust zijn van de vrijheden die aan EU-burgers worden toegekend. Naturalisatie verbetert niet alleen het vermogen van nieuwe burgers om naar andere landen te reizen, maar ook de kwaliteit van die mobiliteit. Geïnterviewden geven aan dat zij zich veiliger voelen als Duits staatsburger. Degenen die het Duitse staatsburgerschap verwerven terwijl ze al een EU-nationaliteit bezitten, melden vaker dat zij zich eerder identificeren als 'Europese burgers' dan als staatsburgers van een specifiek land. Voor niet-EU-burgers die in Duitsland opgroeiden en zich als Duitser identificeerden, is naturalisatie een tastbaar bewijs van hun staatsburgerschap en erbij horen. Hoewel ze wettelijke erkenning kunnen krijgen en hun juridische en persoonlijke identiteit op elkaar kunnen afstemmen, blijven degenen die niet als etnisch Duits worden gezien verstoken van volledige sociale erkenning – een situatie die volgens sommige geïnterviewden waarschijnlijk ook in de toekomst onveranderd zal blijven.

Hoofdstuk 4 verdiept de Duitse casestudie verder door het perspectief van naturalisatiemedewerkers erbij te betrekken. Op basis van 15 semigestructureerde interviews met nieuwe Duitse burgers en 9 interviews met praktijkvignetten van *caseworkers* die aanvragen voor het staatsburgerschap evalueren, wordt in dit hoofdstuk de impact onderzocht van discretionaire beoordelingsvrijheid, en dus macht, en de perceptie daarvan op het naturalisatieproces. De perceptie van de *caseworker* en van de migrant worden hier bij elkaar gezet. Aangezien de perceptie van discretionaire bevoegdheid zelden centraal staat in studies over beleidsimplementatie, biedt dit hoofdstuk een unieke blik op beide kanten van het naturalisatieproces. De analyse levert drie belangrijke bevindingen op: ten eerste verwijzen *caseworkers* zowel naar departementale voorschriften als naar individueel gecreëerde richtlijnen om de evaluatie van juridische concepten van onbepaalde duur te beheren. Dit proces wordt misschien niet beschouwd als discretionaire besluitvorming onder Duits administratief recht, maar toch vereist het *de facto* dat de medewerkers discretie gebruiken bij hun beoordeling. Ten tweede heeft de enorme werkdruk op de naturalisatiebureaus ertoe geleid dat sommige medewerkers aanvragen vooraf beoordelen voordat ze officieel zijn ingediend, om te voorkomen dat ze lange formele afwijzingen moeten schrijven. In sommige gevallen melden nieuwe burgers dat hun aanvragen om onterechte redenen worden vertraagd door hun dossiermedewerkers; één bureaucaat op straatniveau gaf toe dat hij de verwerking van bepaalde aanvragen vertraagde. Ten derde is het duidelijk dat negatieve interacties met hun dossiermedewerkers vaak een algemeen effect hebben op het beeld dat migranten hebben van de immigratiediensten. Zelfs geïnterviewden die het idee verwierpen dat hun dossierbeheerder een vertegenwoordiger van de staat was, hadden het gevoel dat het administratieve systeem er niet in slaagde om toezicht te houden op eerstelijns werkers. *caseworkers* die rapporteerden dat ze zich persoonlijk verraden of gekwetst voelden door het gedrag of de houding van hun cliënten, benadrukten het persoonlijke aspect van de relatie tussen de aanvrager en de *caseworker*. Een overbelaste administratieve structuur,

waar uitgebreid toezicht niet mogelijk is en eerstelijns werkers beslissingen moeten nemen met een aanzienlijke discretionaire bevoegdheid, kan procedurele rechtvaardigheid niet garanderen.

'Ben ik echt een volwaardige Canadees? Dat ben ik niet', het vijfde hoofdstuk van het proefschrift, verschuift de focus naar de tweede casestudie waarin de doorleefde ervaringen van genaturaliseerde Canadezen worden onderzocht. Het Canadese staatsburgerschap beleid werkt volgens het bredere *human-capital* staatsburgerschap paradigma, dat niet alleen het naturalisatieproces beïnvloedt, maar ook de immigratiewetgeving in het algemeen. Hoewel de vereisten voor het Canadese staatsburgerschap door de jaren heen zijn geliberaliseerd, is het de permanente verblijfsvergunning (PR) die de grootste hindernis vormt voor diegenen die formeel lid willen worden van Canada. Wat vroeger een traject in één stap naar staatsburgerschap was, aangezien de meerderheid van de migranten met PR op Canadese bodem aankwam, is geëvolueerd naar een traject in twee stappen van tijdelijke statussen, waardoor het verwerven van een PR het bureaucratische knelpunt voor immigranten is geworden. Gebaseerd op 15 semigestructureerde interviews die werden afgenomen in de Greater Toronto Area, Ontario, onderzoekt dit hoofdstuk de ervaringen van het verwerven van het Canadese staatsburgerschap na de formele naturalisatieprocedure, waarbij de cruciale rol van de regelgeving rond de status van permanent ingezetene wordt benadrukt. De analyse stelt vast dat zowel deportabiliteit als defensief burgerschap belangrijke factoren zijn in de beslissing om al dan niet te naturaliseren. Immigrantenvoelen zich beperkt tot hun economische bijdragen, wat leidt tot een hiërarchie tussen de migratieklassen en een scherpe concurrentie tussen economische migranten. Geïnterviewden geven aan dat ze zich minder verbonden voelen omdat ze hun naturalisatie zien als een transactie. Gelijk aan de Duitse casus zoals beschreven in *hoofdstuk 3*, betwijfelden sommige geïnterviewden of ze ooit als 'volledig' Canadees zouden worden beschouwd.

Het laatste empirische *hoofdstuk 6, Wettelijk bewustzijn van nieuwe burgers*, biedt een unieke vergelijkende casestudie van naturalisatie-ervaringen die beide casestudies samenbrengt. Het staatsburgerschap wordt vaak geconceptualiseerd als een universeel gelijke status, terwijl de percepties van migranten over staatsburgerschap en 'erbij horen' niet altijd deze normatieve opvatting weerspiegelen. Op basis van 30 semigestructureerde interviews met genaturaliseerde burgers in Canada en Duitsland, onderzoekt dit hoofdstuk twee aspecten van juridisch bewustzijn: ten eerste maakt het gebruik van de benadering van Ewick en Silbey om juridisch bewustzijn te bestuderen aan de hand van de verhalen van 'gewone' mensen over de wet in hun dagelijks leven. Ten tweede besteedt de analyse speciale aandacht aan de relationele dimensie van juridisch bewustzijn. Aangezien de Canadese naturalisatieprocedures worden uitgevoerd door een gecentraliseerde bureaucratie, terwijl dit proces in Duitsland sterk gedecentraliseerd is, worden er verschillende soorten relaties gecultiveerd tussen nieuwe burgers en hun staat en hun nieuwe burgerij. Daarom wordt

in het hoofdstuk onderzocht waar nieuwe burgers zichzelf zien in relatie tot de wet en hoe deze perceptie verder wordt beïnvloed in zijn relationele dimensie door de implementatie van het staatsburgerschapbeleid van de respectievelijke staten. Uit de analyse blijkt dat (1) in beide gevallen migranten de wet ervaren als willekeurig, obscuur en ongelijkheid producerend; (2) het juridisch bewustzijn van nieuwe Canadezen en nieuwe Duitsers verschilt in hun ervaringen van welk deel van het staatssysteem deze gevoelde ongelijkheid produceert. Terwijl Canadezen eerder geneigd zijn om de wet- en regelgeving zelf als onrechtvaardig te zien, zien Duitsers degenen die deze regelgeving uitvoeren als de veroorzakers van ongelijkheid. Bureaucratische structuren zijn niet noodzakelijk van invloed op welk 'verhaal' van de wet het meest verteld wordt, maar wel op de manier waarop het verteld wordt: Het dichtstbijzijnde contactpunt is degene die verantwoordelijk wordt geacht voor de waargenomen ongelijkheden, wat een onpersoonlijk systeem kan zijn zoals de IRCC of een individu zoals een *caseworker*.

– *Bijdragen en algemene conclusies*

De belangrijkste bijdragen van dit proefschrift zijn drieledig: ten eerste benadrukt de ontwikkeling van een theoretische brug tussen de naturalisatie- en crimmigratiwetenschappen de noodzaak om de wettelijke kaders waarin het burgerschapsbeleid wordt geïmplementeerd, in ogenschouw te nemen. Het onderzoek toont aan dat de impact van crimmigratiesystemen, met name in relatie tot legaal verblijf, een cruciale rol speelt bij het begrijpen van de resultaten van naturalisatie. Het enkel analyseren van burgerschapsbeleid vanuit een formele en juridische invalshoek zonder de bredere context van migratiewetgeving mee te nemen, beperkt de geldigheid van dergelijke analyses. Naturaliseringsuitkomsten – of iemand al dan niet staatsburger wordt – worden niet uitsluitend bepaald door het formele proces. Het negeren van eerdere fasen van het migratietraject, zoals toegang tot en tijdelijk verblijf in het land van bestemming, resulteert in een onvolledig beeld van de factoren die naturalisatie beïnvloeden.

Ten tweede levert dit proefschrift een bijdrage aan de groeiende naturalisatieliteratuur door het perspectief van degenen die betrokken zijn bij het staatsburgerschapsproces centraal te stellen. Aan de hand van een analyse van de doorleefde ervaringen van nieuwe burgers in Duitsland en Canada biedt dit onderzoek diepgaand inzicht in de praktijk van staatsburgerschapsverwerving. In het Duitse geval worden ervaringen verzameld van zowel nieuwe burgers als *caseworkers* die betrokken zijn bij de toekenning van het staatsburgerschap. Door beide perspectieven te belichten – dat van de aanvragers en dat van de uitvoerende ambtenaren – ontstaat een beter begrip van de procedurele en discretionaire dimensies van naturalisatie. Dit omvat niet alleen de aard van de macht die *caseworkers* uitoefenen, maar ook hoe deze wordt ervaren door de aanvragers.

Tot slot draagt dit proefschrift bij aan de methodologie van kwalitatief onderzoek door het gebruik van 'levensechte vignetten' in interviews. Traditioneel worden vignetten vooral toegepast in kwantitatief onderzoek, vaak in de vorm van hypothetische scenario's. In dit onderzoek zijn de vignetten echter gebaseerd op de doorleefde ervaringen van geïnterviewden. Deze methode bleek bijzonder nuttig om gevoeligheden rondom sociaal ongewenst gedrag en houdingen binnen de kantoren van immigratiediensten bespreekbaar te maken, en droeg bij aan een dieper en meer genuanceerd gesprek tijdens de interviews.

Terugkomend op de algemene onderzoeksvraag van het proefschrift, *beïnvloedt naturalisatie het begrip van burgerschap van nieuwe burgers op drie manieren: door de vereisten, de relevantie en de implementatie ervan.*

De formele *vereisten* voor naturalisatie geven aan burgers weer wat moet worden bereikt voordat ze het staatsburgerschap kunnen aanvragen. Een focus op economische prestaties, zoals het geval is voor de meeste PR-trajecten in Canada, creëert zowel een hiërarchie tussen de migratieklassen (waarbij economische migratie wordt gewaardeerd boven immigratie als vluchteling) als een gevoel van competitie tussen migranten, aangezien de permanente status een schaars goed is dat elk jaar aan een vast – en dus beperkt – aantal mensen wordt gegeven. De overstap van Canada van een eenstapmodel waarbij de meeste migranten al een PR hadden gekregen tegen de tijd dat ze toegang kregen tot het Canadese grondgebied naar een tweestapssysteem waarbij eerst tijdelijke statussen worden toegekend, kan de langzame daling van het Canadese naturalisatiepercentage verklaren. In het Duitse geval dient het vereiste om afstand te doen van iemands oorspronkelijke nationaliteit als bewijs van trouw aan de staat wat sommige geïnterviewden zagen als een discrepantie tussen identiteit en nationaliteit.

De *relevantie* van naturalisatie beschrijft het tastbare verschil dat het staatsburgerschap maakt in het leven van een migrant: in hoeverre is het staatsburgerschap een keuze voor bijkomende burgerrechten en -plichten en in hoeverre wordt het gezien als een noodzaak om veilig te kunnen blijven leven in het land waar men woont? Nieuwe burgers in zowel Duitsland als Canada melden dat ze zich hebben genaturaliseerd uit angst om uitgezet te worden ondanks het feit dat ze een permanente verblijfsstatus hadden. In Duitsland werden deze angsten geuit door burgers van derdelanden, terwijl EU-burgers zich veiliger voelden in hun legale status. Een context waarin het staatsburgerschap de enige status is die als veilig wordt beschouwd, heeft de neiging om staatsburgerschap te reduceren tot uitsluitend zijn juridische dimensie. Dit gaat ten koste van het gevoel van erbij horen, dat door staten zelf wordt gepresenteerd als een cruciaal aspect van staatsburgerschap. Een groeiend bewustzijn van het risico om de formele status door denationalisatie te verliezen, ondermijnt het begrip van burgerschap, dat verder reikt dan alleen de juridische dimensie, nog verder.

De implementatie van naturalisatie heeft een impact op noties van burgerschap door de manier waarop de implementatie is gestructureerd en hoe het zich ontvouwt. De respectieve benaderingen van de implementatie van de burgerschapswetgeving laten nieuwe burgers zien welke waarde het staatsapparaat toekent aan de procedure. De gespecialiseerde naturalisatieafdelingen in Duitsland zijn er vaak op gericht om de naturalisatieprocedure los te koppelen van de vreemdelingendienst. Voor veel nieuwe burgers was het aanvragen van het staatsburgerschap een veel vlotter proces dan elke eerdere statusaanvraag die ze moesten doorlopen. De sterk gedecentraliseerde structuur van de Duitse beleidsimplementatie positioneert *caseworkers* als het gezicht van de bureaucratie. Veel nieuwe burgers wijten onrechtvaardigheden en onregelmatigheden in immigratieprocedures dan ook aan deze *caseworkers*. In het Canadese geval leidden lange wachttijden en ondoorzichtige procedures binnen het IRCC ertoe dat sommige nieuwe burgers naturalisatie beschouwden als een laaggeprioriteerde zaak voor de Canadese staat. Dit laatste leidde op zijn beurt tot frustratie bij diegenen die het staatsburgerschap zochten, omdat het duidde op een zekere desinteresse van de staat in zijn nieuwste leden. De concrete interacties met de staat tijdens de naturalisatieprocedure zelf hadden eveneens invloed op de opvattingen van nieuwe burgers over burgerschap. Ervaringen met waargenomen ongelijkheden beïnvloedden de algemene perceptie van migranten van de (immigratie)autoriteiten en in hoeverre deze autoriteiten in staat zijn om procedurele rechtvaardigheid te garanderen.

De focus van dit proefschrift ligt op de percepties van onrechtvaardigheid en oneerlijke behandeling van migranten die navigeren door het immigratieapparaat in Duitsland en Canada. Het is echter belangrijk te benadrukken dat dit niet impliceert dat de ervaringen van de geïnterviewden uitsluitend negatief of discriminerend waren. Geen van de geïnterviewden gaf aan spijt te hebben van het verkrijgen van staatsburgerschap. Voor velen betekende immigratie en naturalisatie een grotere zekerheid over hun status en identiteit. Deze gevoelens van veiligheid waren met name sterk onder degenen die gevlucht waren voor oorlog of vervolging. Hoewel frustraties over bureaucratische procedures en de interacties met *caseworkers* wijdverbreid waren, werd er ook opluchting en dankbaarheid geuit voor die onderdelen van het systeem die naar behoren functioneerden. Dit kan deels worden verklaard door de focus van dit onderzoek op 'succesverhalen' – personen die het staatsburgerschap daadwerkelijk hebben verkregen. Toch is het de moeite waard om te stellen dat, binnen een imperfect en vaak onrechtvaardig systeem dat grenzen trekt tussen en binnen gebieden, naturalisatie het leven van mensen aanzienlijk verbetert. Naturalisatie dient niet alleen als een instrument voor integratie, maar stelt mensen ook in staat hun gevoelde identiteit beter af te stemmen op hun juridische status. Dit onderstreept het belang van het aanpakken van onnodige obstakels en gevallen van mishandeling in het naturalisatieproces, die speciale aandacht verdienen in zowel onderzoek als beleidsvorming.